

SZEKÉR NÓRA¹

A Magyar Függetlenségi Mozgalom szerepe az ellenállásban

The Hungarian Independence Movement and Its Role in the Resistance Against Nazi Germany

Absztrakt

A tanulmány a Magyar Függetlenségi Mozgalom (MFM) szerepét vizsgálja a náci Németországgal szembeni ellenállásban, különös tekintettel arra a politikai környezetre, amelyben az „államilag engedélyezett ellenállás” fogalma érvényre jutott. Az elemzés bemutatja, hogy az 1938-as Anschluss utáni magyar politikai elit jelentős része felismerte Hitler geopolitikai törekvéseinek veszélyét, és bár nyílt ellenállásra nem volt mód, titkos diplomáciai és konspiratív csatornákon keresztül próbálták az ország függetlenségét védeni. Az MFM tevékenysége a Teleki-kormány titkos apparátusából nőtt ki, és szervezeti formáját, kapcsolatrendszerét is ennek alapján építette fel. A tanulmány részletesen tárgyalja az MFM szerepét a kiugrási tárgyalások előkészítésében, embermentő tevékenységében, valamint a náci megszállással szembeni ellenállás különböző politikai, katonai és társadalmi dimenzióiban. Az elemzés feltárja az ellenállás utólagos értelmezési problémáit is, különösen az 1947-es koncepciók perек tükrében, melyekben az ellenállók tevékenységét politikai érdekből hiteltelenítették.

Kulcsszavak: Magyar Függetlenségi Mozgalom, ellenállás, Teleki Pál, kiugrási tárgyalások, konspiráció, náciellenes ellenállás, embermentés, Magyar Testvéri Közösség, koncepciók perек, történeti értelmezés

Abstract

This study explores the role of the Hungarian Independence Movement (MFM) in the resistance against Nazi Germany, investigating the political environment shaped by the concept of „state-sanctioned resistance.” The analysis illustrates how, following the Anschluss of 1938, significant segments of Hungary’s political elite recognized the threat posed by Hitler’s geopolitical ambitions. While open resistance was deemed impossible, secret diplomatic channels and conspiratorial means were employed to safeguard the country’s sovereignty. Prime Minister Pál Teleki’s dual approach—outward cooperation combined with covert opposition—was particularly significant. Emerging from Teleki’s secret government-

¹ Osztályvezető, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára Kutatási Osztály.

tal apparatus, the MFM structured itself around this clandestine legacy. The study examines in depth the MFM's involvement in planning Hungary's exit from the war, their humanitarian rescue operations, and their broader contributions to anti-Nazi resistance across political, military, and social spheres. It also highlights post-war interpretive challenges, particularly in the context of the politically motivated trials of 1947, which sought to discredit genuine resistance efforts.

Keywords: Hungarian Independence Movement, resistance, Pál Teleki, exit negotiations, conspiracy, anti-Nazi resistance, humanitarian rescue, Hungarian Fraternal Community, show trials, historical interpretation

„[...] nálunk a magyar múlt, és a közelmúlt sok vonatkozásban és tekintetben még mindig ködben áll. A magyar sorsmozdulatok, a magyar történelem egy-egy alakját már az ábrázolás folytán rögtön rágalom és vád éri; helyzetek nincsenek tisztázva”² – fogalmazott Illyés Gyula a Fital Írók lakiteleki találkozásán 1979-ben, egy olyan korszakban, amikor a magyar történetírás a kommunista ideológia előírányzott gondolati keretei között mozoghatott. Illyés lakiteleki felszólalása óta egy generáció cseperedett fel, de ahogy John Lukacs a 20. századi ideológiák kapcsán fogalmazott, „politikai gondolkodásunkat még ma is hátráltatja elavult szókincsünk.”³ A hosszú évtizedekig érvényben lévő történelmi bélyegek mélyebben határozzák meg gondolkodásunkat, mint hogy a torzítás kényszerének elmúlása után azokat egyszerűen csak figyelmen kívül tudnánk hagyni. A „szóhasználat zűrzavarával”⁴ még ma is meg kell küzdenünk. A magyar ellenállás története pedig, mint a munkásmozgalom identitásépítésének fontos pontja, különösen érintett terület. A két világháború között és a háború alatt történtek értékelése a politikai öngazolás és leszámolás eszköze is volt egyben, a háborús bűnös, a reakciós, a fasiszta értelmezése, illetve félreértelmezése azt is megszabta, hogy kik azok, akik a megbélyegzettség okán kiszoríthatók lesznek a hatalomból, sőt akár a társadalomból is. Az antifasiszták, a haladó, kommunista ideológia értékeit már az üldözés évtizedeiben is felvállalók jelentették a hősiesség legmagasabb szintű példáját, míg a fasiszta a társadalomra veszélyes elemek szinonimájává

² Illyés 2009, 117–119.

³ Lukacs 1995, 369.

⁴ John Lukacs szóhasználata. Vö. Uo. 398.

vált. Csakhogy nem feltétlenül a háború alatti szerepvállaláson múlt, hogy ki a „fasiszta” és ki az „antifasiszta”. Ahogy azt Borbándi Gyula megfogalmazta, „az 1947–48 utáni magatartás döntötte el, hogy valaki ellenállónak számított-e vagy sem.”⁵

Borbándi megállapításának igazságtartalmát jól érzékelteti az az 1947-ben zajló koncepciós persorozat, amelyben egy titkos társaságot, a Magyar Testvéri Közösséget azzal vádoltak meg, hogy a köztársaság ellen „fasiszta” összeesküvést szervezett, és vissza akarta hozni a Horthy-korszak politikai elitjét és rendszerét. A letartóztatottak közül számosan részt vettek az ellenállásban, két évvel korábban sokuk még a Gestapo vagy a nyilasok fogja volt. A fasiszta vádakkal szemben azonban az erre való hivatkozást nem fogadták el: „A vizsgálatot végző hatóságok visszautasították a gyanúsítottak azon védekezését, hogy részt vettek az ellenállási mozgalomban. [...] Elvi alapállás az, hogy nem nevezhető ellenállásnak a Horthy környezetével összefüggésbe hozható németellenes próbálkozás”⁶ – indokolta a Magyar Közösség ügyéről készült állambiztonsági összefoglaló jelentés az eljárásnak ezt a sajátosságát. Az érvelés szerint az ellenállásnak minden olyan formája, ami bármi módon kapcsolatba hozható „a horthysta elemekkel” – a jelentés szóhasználata szerint – „államilag engedélyezett tevékenység”,⁷ vagyis „a Horthy-fasizmus” megnyilvánulása.

A választ arra kérdésre, hogy miért is nem tekinthető az „államilag engedélyezettnek” minősített tevékenység, vagyis a Horthy-korszak politikai elitjének Birodalmi Németországgal való szembenállása ellenállásnak, a történetírás adta meg: a „Szocialista történettudomány feltárása következtében kimutatható, hogy a Horthy-rendszer uralkodó körei »ellenállás« jogcímén a hatalom átmentése érdekében tevékenykedtek.”⁸ Cselekedeteiket tehát elsősorban nem a nácizmussal való szembenállás, hanem a saját hatalmi érdekeik érvényesítése motiválta. A parasztpárti Kovács Imre, akit nem lehet a Horthy-korszak politikai berendezkedése iránt érzett elfogultsággal vádolni, a Kádár-kori törté-

⁵ Borbándi 1984, 235–237, 236.

⁶ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁBTTL) 2. 1. XIV/5-1. Dr. Benedek Endre r. őrnagy, dr. Horváth István r. alezredes, Ács Ferenc r. ezredes jelentése a Magyar Közösség-i ügy értékeléséről, 1970. január 15.

⁷ Uo.

⁸ Uo.

netírás e megközelítésére 1969-ben így reflektált: „Hiba azt hinni, hogy Horthy és Kállay csupán a maga érdekét nézte, amikor a háborúból ki akart szállni, a néppel, az országgal nem sokat törődtek. [...] Tudták, hogy Hitler lerohanja Magyarországot, ha ellene fordulnak, de azzal is tisztában voltak, hogy a másik oldalon (az oroszoknál) mi vár rájuk személy szerint, és a magyarsággal általában. [...] Ezek olyan vonások, olyan motívumok, melyekre tekintettel kell lenni a cselekedeteik kiértékelésénél. Gyengék voltak, hibásak, nem kétséges. [...] Azt azonban nem lehet elvitatni tőlük, hogy menteni akarták, ami még menthető. [...] Egy mai történetírónak, még ha a kommunista Magyarországon él és dolgozik, erről nem lenne szabad megfeledkeznie.”⁹

A „szocialista történettudomány feltárásának” ez az érve olyan „varázsszóként” működött, amelynek segítségével a magyar ellenállás számos megnyilvánulását könnyen negatív előjelűvé lehetett formálni, hiszen elég volt kimutatni az együttműködést a korabeli politikai elitel, és onnantól az már nem ellenállás, hanem „az ellenállás jogcímén a hatalom átmentésére”¹⁰ tett próbálkozás. Jelen tanulmány főszereplője, a Magyar Függetlenségi Mozgalom (MFM) különösen érintett ebben a történetben, az MFM ugyanis az intézményrendszerben, a politikai elitben, a kormányzó közvetlen környezetében fogta össze a nácizmussal szembenálló személyeket, vagyis az „államilag ellenőrzött ellenállásnak” fontos koordináló szervezete volt.

A fentebb idézett állambiztonsági összefoglaló a megöröklött értelmezési problémák mellett egy másik nehézségre is felhívja a figyelmet: az információhiányra. „Politikailag érthető és helytálló a Népbíróság és a nyomozó hatóság álláspontja, hogy visszautasította az ellenállási érdemekre való hivatkozást. Ennek azonban következménye, hogy nem derítették fel kellő mélységben a horthysta elemek államilag engedélyezett ellenállásának okát, gyökerét és a háború utáni időszakra is átnyúló kapcsolatait. [...] Valójában szélesebbek és szervezettebbek voltak a haladásellenes erők, mint amennyire azt az eljárás idején értékelték.”¹¹ Az események „nem kellő mélységű felderítése” nem csupán az állambiztonsági munkát hátráltatta, de a történetírás dolgát is nehezí-

⁹ Kovács 1969, 369–373.

¹⁰ ÁBTL 2. 1. XIV/5-1. Dr. Benedek Endre r. őrnagy, dr. Horváth István r. alezredes, Ács Ferenc r. ezredes jelentése a magyar testvéri közösségi ügy értékeléséről, 1970. január 15.

¹¹ Uo.

ti. A forráshiány ugyanakkor az ellenállási munka jellegéből is fakad, a konspiráció a helyzet kényszere, sikeressége pedig nem kis mértékben függ attól, hogy mennyire marad láthatatlan. Tevékenységét éppen ezért nem is dokumentálja túl, ha mégis, azt sokszor a félrevezetés szándékával teszi. Így ma már szinte lehetetlen, hogy a Német Birodalmi törekvésekkel szemben szerveződő ellenállás a megfelelő árnyaltsággal, minden részletére kitérően feltárható, szerepvállalásának jelentősége tényszerűen megállapítható és dokumentumokkal kellően alátámasztható legyen. A rendelkezésünkre álló források jelentős részben visszaemlékezések, de ezek a természetükből adódóan személyes olvasatok. A különböző nézőpontok összevetése segíthetne az árnyalásban. Jelen esetben azonban ez is nehézségekbe ütközik, ugyanis a generációnyi időszakot felölelő kommunista diktatúra nem adott teret az ellenállásról szóló őszinte emlékezésnek. A nyilvánosság színterein a különböző nézőpontok és értelmezések összevetésére gondolni sem lehetett. Alapvető kérdések így nem tisztázódhattak addig, amíg azokat a kor szemtanúi megvitathatták volna. Az állambiztonság nyilvánosság elől elzárt, bizalmas használatra készült összefoglalójának éppen ebből a forráshiányból fakadóan van fontos üzenete: megkérdőjelezi ugyan „az államilag engedélyezett ellenállás” őszinte szándékát, de annak tényét és széleskörű kapcsolatrendszerét elismeri.

„Államilag engedélyezett ellenállás” helyzetértékelése a háború előestéjén

„Magyarországnak a német nyomás elleni szisztematikus védekezése már közvetlenül az Anschluss után elkezdődött. Vértelen háború folyt a háború ellen”¹² – fogalmazott dálnoki Veress Lajos vezérezredes, aki – mint 1935-től bécsi katonai attasé, 1938-tól a 15. gyalogdandár, 1940-től a 2. lovasdandár, 1942-től az 1. páncélosadosztály 1944 augusztusától pedig a 2. magyar hadsereg parancsnoka és mint a kormányzó bizalmasa – maga is a Horthy-elit része és mindeközben a Magyar Függetlenségi Mozgalom fontos szereplője.

12 Dálnoki Veress 1970, 160.

Ahogy Veress Lajos is hangsúlyozta, az Anschluss meghatározó fordulópontot jelentett a német politikához való viszony tekintetében. Magyarország közvetlen szomszédságba került a Birodalmi Németországgal, és az is világossá vált, hogy Hitler az új világrend kialakítása érdekében háború kirobbantására törekszik. A status quo hitleri újírásának terve lehetőséget is jelenthetett annak a Magyarországnak, amelyik az első világháború területi rendezésének revízióját alapelveként tekintette, és sokan, beleértve a kormányzót is, ezt így is fogták fel. De voltak olyanok a politikai vezetés legmagasabb szintjein is, akik nem hittek vagy nem akartak hinni Németország győzelmében, mert a náci ideológia térnyerésében az európai értékrend és kultúra veszélyeztetését látták, a hitleri geopolitikai és világrendezési stratégiát pedig Magyarországra nézve akár még a trianoni döntésnél is fenyegetőbbnek érezték. Ebből a meggyőződésből fakadó németellenesség azonban nem feltétlenül párosult a rendszer működési alapelveinek megkérdőjelezésével, sőt, a németellenes politikai elit köréből sokan a Horthy-rendszer minél további fenntartásában (a marxista történetírás megfogalmazása szerint a hatalom átmentésében) gondolkodtak, még ha tisztában is voltak azzal, hogy egy vesztes háború esetén ez nehezen lesz folytatható.

A német vereséggel számolók egyik meghatározó képviselője Teleki Pál volt. 1938 novemberében, még mint kultuszminiszter, egyik tanítványának, a nyolc évig az Egyesült Államokban diplomáciai szolgálatot teljesítő Szent-Iványi Domokosnak bizalmi megbízatást adott: utazzon Észak-Amerikába, keresse fel a befolyásos gazdasági, értelmiségi, politikai köröket, és készítsen titkos jelentést arról, milyen magatartás várható az észak-amerikai államoktól egy kirobbanó háború esetén, és annak milyen végkimenetele valószínűsíthető. A Teleki geopolitikai felfogását tükröző jelentés a háborút elkerülhetetlennek tartotta, és úgy látta, az – Amerika hadba lépésnek köszönhetően – német vereséggel fog végződni.¹³

Jól érzékelteti a Hitler veresége melletti állásfoglalás súlyát, hogy Szent-Iványira a politikai elit belső berkeiben ismertetett tanulmánya után úgy tekintettek náciellenes körökben mint „saját” emberre. „Pa-

¹³ Szent-Iványi 2013, 170–176.

taky,¹⁴ attól a perctől kezdve, hogy olvasta a jelentésemet, az egyik legbizalmasabb támogatóm lett¹⁵ – írta e bizalom példajaként Szent-Iványi. „A kialakuló világháborúban – az Egyesült Államok és Szovjetunió kivételével – tulajdonképpen csak vesztesek lesznek. [...] [A] Szovjetunió pedig a teljesen lerongyolódott és tönkrement Európában nyugodtan hódíthat majd akár területileg, akár csupán bolsevista ideológiával is¹⁶ – hangzott a jelentés összegzése. Szent-Iványi a Szovjetunió térnyerésének hangsúlyozásával a németellenes politikai elit gondolkodásának egy másik fontos elemét szólaltatta meg: a szovjetektől való félelmet. A náci propaganda számára is meghatározó volt ennek hangsúlyozása, e kör azonban ettől függetlenül saját értékorientált világnézete alapján állt szembe a bolsevizmussal és stratégiáját erősen meghatározta az a cél, hogy a kommunista Szovjetunió befolyását akadályozni kell.

Adódik a kérdés: Ha a politika vezető körein belül többen – és köztük olyan meghatározó tényezők is, mint például a miniszterelnök – a náci birodalom bukását valószínűsítették, miért nem vállalták a nyílt szembenállást vagy gyakoroltak ez irányba erősebb nyomást? Ennek okát Szent-Iványi *A magyar függetlenségi mozgalom igaz története 1939–1945* című 1946-ban írt munkájában azzal magyarázza,¹⁷ hogy a német vereség valószínűsítéséhez az a helyzetértékelés is hozzátartozott, hogy a Német Birodalommal való nyílt szembehelyezkedés az adott geopolitikai viszonyok között a lakosságra nézve végzetes következményekkel járó katonai megszállást vonná maga után. Mindemellett a belpolitikai viszonyok sem megfelelőek a nyílt németellenes politikához. A hatalom berkein belül a németbarátok meghatározó erőt képviselnek, ugyanakkor a nácizmussal szembenálló körök nem rendelkeznek megfelelő társadalmi bázissal. „A náciellenes régi liberális garnitúra – Bethlen István, Károlyi Gyula, Walkó Lajos, Rassay Károly stb. – nagyban elveszítette tekintélyét, főleg a földbirtokreform és általában a szociá-

14 Pataky Tibor a határon túli magyarok ügyéért felelős miniszterelnökségi államtitkár, Bethlen István bizalmi embere.

15 Szent-Iványi 2013, 176.

16 Szent-Iványi Domokos: A trianoni Magyarország külpolitikája. 1919. június – 1944. március 19. 260–261. Ráday Levéltár (továbbiakban: RL), Szent-Iványi hagyaték. C/80. 1. doboz, idézi: Török 2004, 26

17 Szentiványi Domokos: *A magyar függetlenségi mozgalom igaz története 1939–1945*, RL, Szent-Iványi Domokos-hagyaték, C_80, 2. doboz (továbbiakban: *MFM igaz története*)

lis problémákkal kapcsolatban, így ennek következtében s annak dacára, hogy kifejezetten Axis-ellenes, képtelen lesz megakadályozni az országnak a háborúba való sodródását¹⁸ – foglalta össze Szent-Iványi e kör saját támogatottságára vonatkozó helyzetértékelését.

A szociális problémákból fakadó elégedetlenséget a náciizmus talaján álló szélsőjobboldal sikerrel aknáztta ki. Szálasi Ferenc pártja 1938–1939-ben befolyásának csúcsán állt, huszonöt-harmincezer tagot számolt, az 1939-es választásokon a különböző nemzetszocialista pártok jelöltjei a szavazatok 25 százalékát szerezték meg, ezzel 49 mandátumhoz jutottak, és a Parlamentben a legnagyobb ellenzéki csoportosulást jelentették. A németbarát politikai erőter és társadalmi bázis súlyát tovább növelte a katonai vezérkaron belül túlsúlyban lévő németbarát orientáció. Úgy látták tehát, hogy a nyílt kiállásnak katonai, politikai és társadalmi szinten egyaránt szűkre szabottak a lehetőségei, így elsősorban konspiratív szervezésre van szükség. Az egyre fokozódó hitleri nyomással hosszú távon kell számolni, és bár létérdeke lenne az országnak, de nincs sok esély arra, hogy kimaradjon a háborúból. Ezért törekedni kell, hogy az angolszász országokkal kiépüljön egy kulturális-társadalmi szervezetekre, sőt akár a hírszerzőszervekkel való együttműködésre épülő kapcsolatrendszer. Ez a háborúba lépés, a diplomáciai kapcsolatok megszakadása, de még akár a német megszállás bekövetkezte után is lehetővé teszi a szövetséges hatalmak tájékoztatásához és a kiugrás megszervezéséhez nélkülözhetetlen összeköttetéseket. Befelé pedig a német orientációval szembenálló személyeket össze kell gyűjteni, és közöttük a kooperációt meg kell teremteni. A titkos munka korlátaival azonban ők is tisztában voltak: „Természetes, hogy egy ilyen közvetett, burkolt célkitűzésű, mondhatnánk »malom alatti« munka távrolról sem lehetett olyan eredményes, mint egy minden gátlástól ment, nyílt és határozott befolyásolás” – fogalmazott e körben született visszatekintő, bizalmas jelentés.¹⁹

18 *MFM igaz története*, 153.

19 RL Soos Géza hagyaték, C_230, 17. d. *Az MFM őszinte története*. (továbbiakban: *MFM őszinte története*)

Teleki Pál politikája

„Teleki igen komoly erőfeszítéseket tett, hogy titkos eszközökkel ellensúlyozza a hivatalos kormánypolitikának a [...] hatását. A miniszterelnök egy külön osztályt létesített, amely névlegesen a nemzet szellemi nevelésével foglalkozott általánosan elfogadott elvek alapján, de a valóságban fedőszerve volt egy »titkos nemzetpolitikai szolgálatnak«, amely Teleki valódi politikáját kívánta előmozdítani. Titokban egy magánnyomdát bíztak meg az anyag nyomtatásával, és ezt olyan bizalmasan irányították, hogy nemcsak a szerkesztői munkát (aminek az irányelveit Teleki személyesen adta meg), de még a szedést, csomagolást, portózást, sőt az iroda takarítását is csak magasabb beosztású és kipróbáltan megbízható személyek végezték”²⁰ – fogalmazott a brit történész C. A. Macartney, aki a brit titkosszolgálat embereként személyesen is része volt Teleki bizalmas kapcsolatrendszerének, és belelátott e földalatti munka néhány vonatkozásába.²¹

Teleki Pál személye kulcsfontosságú volt a nyílt politikai szintér alatt folytatott, gyakorlati politika megszervezésében. 1939 nyarán a miniszterelnökség alosztályaként hívta életre azt a két intézményt, amelyre épített e konspiratív munkában: a Macartney által is említett Kovrig Béla egyetemi tanár irányítása alatt működő Nemzetpolitikai Szolgálatot, valamint a Szent-Iványi Domokos vezette IV. Tájékoztatási Osztályt. A Nemzetpolitikai Szolgálat „kifelé szociál- és irodalompolitikai tevékenységet végez, befelé azonban, a föld alatt, a legkíméletlenebb náci-, német-, és nyilasellenes propagandaháború titkos műhelye lesz”²² – emlékezik vissza Molnár Sándor, a legális és illegális tevékenységekbe egyaránt bevont munkatárs. Az Osztály hivatalos feladatköre, hogy egyrészt a nemzetiségi vidékek és a szórványmagyarok problémáival, másrészt a kulturális élet ápolásával foglalkozzon. A minisztériumi osztály fedőszárnyai alatt zajló titkos munka pedig: a náci ideológiával szemben ellenpropaganda szervezése. Ez a legszigorúbb konspiráció keretei között zajlott, álnéven kibérelt lakásban, fedőnéven, hamis rendszámú autóval dolgoztak. Molnár Sándor emlékei szerint heti harminc-

²⁰ Macartney 1993, 42.

²¹ Lásd: Beretzky 2005.

²² Molnár 2001, 40.

negyvenezer náciellenes röplapot nyomtattak és terjesztettek, és számos háborúellenes könyv kiadását segítették. Az Osztály titkos szervezőmunkájának segítségével jelent meg többek között Lajos Iván *Németország háborús esélyei a német szakirodalom tükrében* című könyve, amely már 1939-ben – gazdasági tényezőkre visszavezetve – a német háborús vereség valószínűségét prognosztizálta, vagy Bajcsy-Zsilinszky Endre *Helyünk és sorsunk Európában* című munkája. Jól jellemzi a helyzet sajátosságát, hogy e két könyv betiltását az a Teleki-kormány hajtotta végre, amelyik titkos úton lehetővé tette a kiadását.

„Teleki jól látta, hogy a háború kitörése után Magyarország mindjobban izolált helyzetbe kerül, s ezért 1939 júniusában felállította az úgynevezett Tájékoztatási Osztályt. [...] Ezen osztály feladata volt az antiaxis államokkal való érintkezés és baráti kapcsolatok fenntartása, mert Teleki felfogása volt, hogy egy apparátussal, vagyis a külügyminisztériummal egyszerre kétféle politikát csinálni nem lehet, s ezért hagyta, hogy Csáky a német–olasz vonalat kiszolgálja. [...] Az antiaxis államokkal az érintkezés pedig csakis a legnagyobb titoktartás leple alatt volt folytatható”²³ – foglalja össze a Soos Géza hagyatékában található dolgozat a Tájékoztatási Osztály megszervezése mögött húzódó szándékokat.

A Tájékoztatási Osztály egyrészt, mint a miniszterelnök privát kabinetje, Teleki személyes külföldi kapcsolatrendszerét szervezte a tudományos, kulturális és politikai életben egyaránt, másrészt feladata volt a magyar kultúra értékeinek külföldön való ismertetése, népszerűsítése. Ez a feladatkör lehetővé tette, hogy a hivatalos, németbarát diplomáciai vonal alternatívájaként egy tudományos és kulturális intézményekre épülő kapcsolatrendszer szerveződjön. Ugyanakkor arra is lehetőséget adott, hogy Teleki a diplomáciai testület német orientációval szembenálló tagjaival a külügyminisztériumot megkerülve, közvetlenül álljon kapcsolatba. Így tartott szoros bizalmi kapcsolatot többek között Apor Gábor vatikáni, Bakách–Bessenyei György belgrádi, Barcza György londoni, Khuen-Héderváry Sándor párizsi, Szabó György pozsonyi követekkel vagy éppen Szegedy-Maszák Aladárral, a berlini követségi titkárral.

²³ MFM őszinte története.

Az osztály bizalmasan végzendő feladatköreibe egy 1941. május 1-i keltezésű, titkos feljegyzés ad betekintést: „minden, ami ezen a téren külföldön hivatalosan, nyíltan nem végezhető: pl. a horvát, a lengyel, vagy a finn vonal kiépítése vagy fenntartása; barátkozás angol, francia, amerikai, sőt csehszlovák és szovjetorosz viszonylatban.” Továbbá „emberek kiküldése”, akiknek a feladata kettős: „Egyrészt [...] a helyi viszonyok megismerése és ismeretségi körök kiépítése által megfelelő gárda kinevelése [...], másrészt az illető területen elvégzendő nem hivatalos (bizalmas és titkos) munka szakszerű elvégztetése.” Az Osztály feladatai közé tartozott a „külföldre utazó fontosabb személyek megfelelő előkészítése” és a külföldre irányuló propagandamunkát végző egyesületek, szervezetek koordinálása is.²⁴ Fall Endrével, a Magyar Revíziós Liga elnökével, Perényi Zsigmonddal, a Magyarok Világszövetségének vezetőjével, a Külügyi Társaság részéről Paiker Alajossal rendszeres és bizalmas volt a kapcsolat.

Szent-Iványi visszaemlékezése szerint hosszú távú célként szerepelt egy emigrációs kormány megszervezése. Eckhardt Tibor, mielőtt 1941-ben Amerikába utazott, hogy előkészítsen egy külföldön működő magyar érdekképviseletet, Telekitől és a Tájékoztatási Osztálytól instrukciókat és anyagot kapott.²⁵ Az előkészítéshez tartozott, hogy tíz-tizenöt főből álló garnitúrát terveztek ösztöndíj címen kiküldeni kutató munkára, de valójában azzal a szándékkal, hogy a megalakítandó ellenkormány szakgarnitúráját képezzék.²⁶ Ennek keretei között érkezett Amerikába 1941 februárjában Kosáry Domokos és K. Kovács Péter, akiket a fent idézett feljegyzés „tudományos sejt”-ként nevez meg.²⁷ Hivatalosan a több nyelven megjelent *Erdély album* és a Kosáry által Szent-Iványi felkérésére írt *History of Hungary*²⁸ című monográfia amerikai kiadásával és terjesztésével voltak megbízva.²⁹ Teleki Pál Pelényi Jánoshoz

24 Feljegyzés a m. kir. miniszterelnökség IV. /tájékoztató/ osztályának megalakulásáról, feladatköréről és első tizennyolc havi működéséről. 1941. május 1. RL, Szent-Iványi Domokos-hagyaték, C. 80, 3. doboz. (továbbiakban: *Feljegyzés...*)

25 *MFM igaz története*, 27.

26 *MFM igaz története*, 23–24.

27 *Feljegyzés...*

28 Domokos 1941.

29 A Tájékoztatási Iroda működéséről készült bizalmas feljegyzés Kosáry Domokos *History of Hungary* című könyvének terjesztésével kapcsolatban megjegyzi, hogy arra a megbízást Kosáry Domokosnak Szent-Iványi adta 1938–1939 telén, azzal a céllal, hogy az amerikai közösség

írt sorai is Kosáry és K. Kovács bizalmi megbízatására utalnak: „Remélem elég szabadon mozogsz, hogy egy s másban segítsd [Montgomeryt], pl. a könyv dolgában (Erdély). A két fiú instrukciókat kap.”³⁰ Sok eredményt a kint élő magyarokból és a magyarokkal rokonszenvező amerikai értelmiségiekből álló kapcsolatrendszer megszervezése terén azonban nem sikerült elérni, Teleki Pál halála után ugyanis a Tájékoztatási Osztály működését megszüntették, és a kiküldött személyeket, így Kosáryt és K. Kovácsot is, visszarendelték Magyarországra.³¹

A Tájékoztatási Osztály nem csupán a miniszterelnök alternatív, privát külpolitikáját szervezte, de a belpolitikai tájékozódását is segítette, és belső kapcsolatrendszerét is építette. „Rendszeresen megkapta a Belügyminisztérium belpolitikai helyzetjelentéseit és minden forrásból a legbizalmasabb bel- és külpolitikai információkat. Az osztály fedése alatt folyt titokban a németellenes információk gyűjtése” – fogalmazott a már idézett állambiztonsági jelentés a Tájékoztató Osztállyal kapcsolatban.³² Fábry Dániel tábornok, a Legfőbb Honvédelmi Tanács főtitkára, Ujszászy István ezredes és Padányi Jenő vezérkari alezredes, a HM hírszerző és elhárító osztály vezetői, a Csendőrnnyomozó Osztályról Ridegh Raymond tábornok és Kudar Lajos alezredes, továbbá Moór Oszkár, a külügyminisztérium Politikai Osztályának rendvédelmi csoportvezetője – mindannyian állandó tájékoztatást adtak a Tájékoztatási Osztálynak, és miután a bizalmi kapcsolatrendszerhez tartoztak, célirányosan gyűjtötték és adták át az információkat.³³

Teleki Pál 1939. augusztus 28-i keltezésű körlevélben utasította az államigazgatási szerveket arra, hogy „a külföldre irányuló magyar tö-

---

gondolkodásához, ismeretéhez igazítva írja meg Magyarország történetét. A Szent-Iványi által megadott szempontok a következők voltak: az illető ország mentalitásához kell igazodni, „óvakodni kell attól, hogy a munka bármely nagyhatalmat támadjon, bíráljon, vagy mellettük felsorakozzék”, „meg kell értetni a nagyhatalmak kulcshelyeivel, hogy a német és orosz birodalmak közt elterülő sávnak, amit mi Keletközépeurópa [sic!] néven jelölünk meg, külön politikai jelentősége van s nem sorolható egyszerű tollvonással Németországhoz vagy Oroszországhoz. Keletközépeurópának pedig a Kárpát-Duna-medence a súlypontja.” Lásd: *Feljegyzés...*

³⁰ Teleki Pál ebben a levelében reflektált arra, hogy Pelényi János tiltakozásul a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozás miatt lemondott a nagyköveti megbízatásról: „meg tudom érteni elhatározásodat és talán jobb is így általános szempontból is, és többet fogsz tudni használni”. Borbándi 1966, 155–170.

³¹ Szent-Iványi 2013, 278; Kovács 2012, 98–115.

³² ÁBTL 2.1. XIV/5–1. Dr. Benedek Endre r. őrnagy, Dr. Horváth István r. alezredes, Ács Ferenc r. ezredes jelentése a Magyar Közösség-i ügy értékeléséről, 1970. január 15.

³³ Csicsery-Rónay 2002, 14–25.

rekvések összhangjának biztosítása érdekében”³⁴ a Tájékoztatási Osztálynak a munkájukról beszámoljanak. Minden intézményből Szent-Iványi Domokos maga választotta ki azt a személyt, akivel a továbbiakban is személyesen érintkezett, a választás szempontja pedig a német orientációval való szembenállás volt.³⁵ Ennek köszönhetően létrejött egy intézményrendszert átfogó németellenes hálózat, amelynek szálai az Osztályon keresztül Teleki kezében futottak össze. Már Teleki miniszterelnöksége alatt megszerveződött egy olyan befolyásos személyekből álló mag, akikre a háború végéig építeni lehetett a németellenes politikában. Néhány név azok közül, akik már a Tájékoztatási Osztállyal is együttműködésben álltak: a Teleki-kabinetben Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter, Bánffy Dániel földművelésügyi miniszter, Laky Dezső közellátásért felelős tárca nélküli miniszter, Zsindely Ferenc miniszterelnökségi államtitkár, Bárczy István, a Miniszterelnökség adminisztratív államtitkára, a Belügyminisztériumban Benczúr-Ürmössy Gábor, Osváth László, id. Antall József. A kapcsolati körhöz tartoztak Bethlen István és Károlyi Gyula volt miniszterelnökök, a kormányzó környezetéből Ambrózy Gyula, a kormányzói kabinetiroda munkatársa, 1943-tól vezetője, továbbá Lázár Károly, a Magyar Királyi Testőrség parancsnoka, Andorka Rudolf vezérőrnagy, Teleki Pál madridi nagykövete, valamint Baranyai Lipót, a Magyar Nemzeti Bank igazgatója.

A katonai vezérkaron belül a domináló németbarátság okán különösen nehéz, de hangsúlyos feladat volt a német politikával szembenálló katonatisztek megszervezése. Ebben szerepet játszott Szent-Miklóssy István, dálnoki Veress Lajos, Justhy Emil, Horváth Ferenc, Náday István, Röder Vilmos, Kádár Gyula, Hardy Kálmán, Sibrik György, Mikó Zoltán, András Sándor, Kuthy László, Hennyey Gusztáv, Rakovszky György és még sokan mások.

A tudományos élet felé Joó Tibor jelentett szoros kapcsolatokat, az egyházi ifjúsági szervezetek felé Soos Géza, a református Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom vezetője és a Tájékoztatási Osztály miniszteri titkáráként Szent-Iványi helyettese. Az alapvetően politikai elitre és államigazgatásra épülő kapcsolati körnek sikerült társadalmi

³⁴ RL Szent-Iványi hagyaték, C_80, 3. d. Teleki Pál körlevele az államigazgatási szervekhez, 1939. augusztus 28.

³⁵ Szent-Iványi 2013, 273–280.

kapcsolatokat is kiépítenie, főként az egyházakon keresztül. Pehm József (később: Mindszenty), Apor Vilmos, Varga Béla, Cavallier József a katolikus egyház részéről, Ravasz László, Bereczky Albert, Boér Elek, Raffay Sándor, Ordass Lajos, Kemény Lajos, Szent-Iványi Sándor a protestáns egyházak részéről voltak meghatározó személyek.

Ennek a kapcsolatrendszernek is köszönhető, hogy Teleki Pál a német orientáció ellensúlyozására számos intézkedést tudott tenni. A lengyel menekültek,³⁶ a francia és brit hadifoglyok befogadásának³⁷ megszervezésében, vagy Lengyelország megtámadásakor a német és a szlovák csapatok magyar területen történő átvonulásának sikeres elutasításában Teleki épített az Osztály munkájára és a fedésében szerveződő kapcsolatrendszerre.

A Magyar Függetlenségi Mozgalom megszerveződése

Teleki Pál halála után Bárdossy László lett a miniszterelnök, aki nem követte a titkos vonalakra épített Teleki-féle politikai koncepciót. A Nemzetpolitikai Szolgálatot és a Tájékoztatási Osztályt felszámolták, és ezzel megszűnt a legális, kormányzati szervek keretei között koordinált titkos munka. A német orientációval szembeni tevékenység azonban e háttér nélkül is folyt, „Teleki-köd” néven pedig tovább éltek az elhunyt miniszterelnök politikáját folytatni szándékozó bizalmi körök. Az angolszász országokkal a diplomáciai kapcsolatok megszakadása után fontos feladat volt akár személyes vonalakon is az összeköttetések megőrzése. Nagy segítséget jelentettek ebben az olyan angolszász orientációban gondolkodó diplomaták, mint Apor Gábor, Bakácz-Bessenyei, Szegedy-Maszák vagy a háborúba lépés után nyugdíjazását kérő

³⁶ A lengyel menekültek mentésével kapcsolatos szakirodalom: Kapronczay 2009; Kapronczay 1994; Lagzi 2009; Godó 1976; Kovács 1971; id. Antall 1997; Mitrovits 2021, 18–49.

³⁷ Ribbentrop 1939. szeptember 9-i kérésére, hogy a német csapatok a Hernádszentiván–Kassa–Velejte-vasútvonalon átvonulhassanak Galícia felé, a magyar kormány szeptember 10-én adott választ: „A magyar kormány őszinte sajnálatára kérnie kell Németországot, hogy magyar vasútvonalaknak Lengyelország ellen német csapatszállításokra való igénybevételétől tekintszen el. A magyar kormány, amint már többször volt alkalmunk fejtegetni, nem látja a magyar nemzet becsületével összeegyeztethetőnek, hogy ehhez az akcióhoz hozzájáruljon.” Idézi: *Az MFM igaz története*. A szlovák kormány szeptember 11-én benyújtott, hasonló kérését a kormány ugyancsak elutasította.

Barcza György. A kapcsolatok fenntartásán dolgozott a Teleki-köd angol–amerikai sejtje. Boér Elek az angol–amerikai protestáns szervezeten keresztül és a Magyar–Amerikai Kereskedelmi Választottbíróság elnökeként kiterjedt amerikai kapcsolattal rendelkezett. Az Amerikában tartózkodó Radvánszky Antal, akit a magyar aranytartalék kimenekítésének ügyében még Teleki küldött ki az Egyesült Államokba, a Magyar Nemzeti Bank vezetőjeként és az evangélikus egyház meghatározó személyiségeként a folyamatos kapcsolattartás lehetőségét jelentette. Medgyesy László főkonzul a külföldi magyarok ügyeit intéző osztályon keresztül működött együtt a külföldi szervezetekkel. Fiala Richárd több mint harminc éven át volt a budapesti angol követség orvosa, ami ugyancsak széles bizalmi kapcsolatrendszert jelentett. A sejt munkájában az unitárius lelkész Szent-Iványi Sándor különösen aktív szerepet játszott.³⁸ Az angol nyelvű kultúra népszerűsítésére 1939 elején alapította meg az *Emerson Guild* nevű társaságot. A háború kitörése után a társaság az angol, amerikai, lengyel, jugoszláv, orosz, holland menekültek mentését és támogatását koordináló fedőszervvé vált. A hadifoglyok elrejtésében és ellátásában Szent-Iványi Sándor szorosan együttműködött többek között a Vöröskereszttel, a svájci követséggel, a Pajor Szanatóriummal és arisztokrata családokkal. A svájci követségtől hivatalos megbízást kapott arra, hogy a Magyarországon tartózkodó angol állampolgárok lelki gondozását ellássa. Közbenjárásának köszönhetően, honvédelmi miniszteri engedéllyel, 60-80 brit hadifogoly kapott elhelyezést gróf Andrássy Mihály szigetvári és gróf Károlyi Józsefné csurgói birtokán kialakított táborban.³⁹ A menekülteken keresztül Szent-Iványi külföldi ellenállási csoportokkal is kapcsolatba került, köztük a lengyel ellenállással és a földalatti lengyel hadsereg vezetőivel.⁴⁰

1942 végén – Szent-Iványi visszaemlékezése szerint – egyre többen foglalmazták meg az igényt a Teleki-köd tagjai, a Tájékoztatási Osztály bizalmas munkatársai közül, hogy szükség lenne egy szervezettebb németellenes munkára. „Elsőként Soos Géza miniszteri titkár állt elő ezzel az elképzeléssel. Pár nap múlva Kudar Lajos alezredes és Padányi

38 Szent-Iványi Sándor tevékenységével kapcsolatban lásd: Macskásy 1994, 77–93.

39 Uo. 77–93.

40 Kovács 2014, 169–172.

Jenő őrnagy is hasonló kéréssel keresett fel. [...] Faragho Gábor tábornok irodájában folytatott első rövid beszélgetésünket egy második [...] követte. Harmadik, lakásomon tartott találkozáson alkalmával sikerült minden kérdésben teljes megegyezésre jutnunk. [...] Mi [Boér Elek, Faragho Gábor, Padányi Jenő, Soos Géza, Joó Tibor, Kudar Lajos, Szent-Iványi Domokos] alapítottuk meg azt a mozgalmat, s alkottuk annak belső magját, mely a Magyar Függetlenségi Mozgalom nevet kapta. [...] Mind a hetünknek megvolt a magunk baráti köre, s ennek következtében már 1943. január elején rendelkezünk egy becsületes, megbízható és tehetséges emberekből álló hálózattal, amelynek a létszáma már a szervezkedés e korai stádiumában is meghaladta a száz főt. [...] Héder János [gazdasági szakember] lett az összekötőnk a jobboldali mozgalmak és vezetők felé. Faragho tábornok és Kudar ezredes feleltek a csendőrségi és rendőrségi erőkkel kapcsolatos tevékenységeinkért. Kiss János altábornagy, Veress Lajos altábornagy, Horváth Ferenc vezérőrnagy, Rakovszky György altábornagy, Padányi Jenő alezredes, András Sándor ezredes a légierőtől és még néhány tiszt tartotta a kapcsolatot a hadsereggel. [...] A szocialisták és a kommunisták felé Joó Tibor professzor volt az összekötőnk, a szociáldemokrata párt régi vezetői felé pedig Szent-Iványi Sándor unitárius püspöki vikárius⁴¹ – írja le visszaemlékezésében Szent-Iványi Domokos az MFM megszerveződésének hátterét.

Az MFM a megalakulásakor egy kapcsolati hálózatként működött, nem épített ki szervezeti kereteket, de még klasszikus értelemben vett tagsággal sem rendelkezett. Szent-Iványi Domokos vezette tíz-tizenöt főből álló „operatív törzs” számba vette azokat az embereket, akikre a németellenes beállítódás alapján számítani lehetett, és a közöttük lévő kapcsolatokat igyekezett koordinálni. Mindenki végezte munkáját a nácizmussal való szembenállás jegyében a saját elképzelése szerint, az MFM ehhez nyújtott a háttérből egy kapcsolati hálót, sok esetben anélkül, hogy a létezését a hálózat tagjai előtt felfedte volna.⁴² A Tájékoztatási Osztály időszakához képest különbséget jelentett, hogy akkor a szervezés mögött állt egy legális szervezeti háttér és miniszterelnöki szintű támogatás, az építkezés pedig elsősorban a politikai elit és az államigazgatás embereire szorítkozott. Az MFM az intézményi háttér

41 Szent-Iványi 2016, 65–66.

42 Szent-Iványi 2013, 307–311.

hiányát szélesebb társadalmi kapcsolatok kiépítésével próbálta ellensúlyozni, ez azonban azt is jelentette, hogy kilépett a Horthy-rendszer államapparátusához igazított keretek közül.

A társadalmi kapcsolatok szélesítése elsősorban a Magyar Testvéri Közösség nevű titkos társasággal való együttműködésen keresztül történt.⁴³ A Közösség a Függetlenségi Mozgalomhoz hasonlóan konspirációs szabályok szerint működött, de míg az MFM csupán egy koordinátor volt valódi tagság nélkül, addig a Közösség egész országot behálózó, sejtszerűen felépített szervezeti keretekkel és megközelítőleg háromezer fős tagsággal rendelkezett. Az 1920-as évektől működött Magyarországon, gyökerei feltehetően egy erdélyi titkos társasághoz nyúlnak vissza. A tagság feltétele a magyar származás volt, amit ugyan nem érvényesítettek kizárólagosan, de a kiválasztás szempontrendszeréhez tartozott. Úgy látták, hogy a magyar érdekek nem érvényesülnek kellőképpen, ezért igyekeztek minél több társadalmi, gazdasági, szellemi, politikai csoportosulásban jelen lenni, és ott Szabó Dezső-i és Németh László-i alapokon a magyarság érdekeit előtérbe helyező tendenciákat erősíteni. Tagjait megtaláljuk a baloldaltól a jobboldalig, a kormányhű köröktől a Parlamenten belüli és kívüli ellenzékig. Feladatát azonban nem szűkre szabottan a politika világának befolyásolásában látta, önmagát sokkal inkább egy társadalmi érdekérvényesítő mozgalomként értelmezte. Erős volt a jelenléte a népi mozgalomban, amelyet a háttérből anyagi eszközökkel is támogatott. A nácizmusban a magyar érdekeket veszélyeztető fenyegetést látott, tagjait ezért a '30-as évek végétől egyre inkább ennek szellemében szervezte, és feladatának tartotta az erősödő német nyomás ellensúlyozását. Ez a „függetlenségi gondolat” jelentette a közös platformot az MFM és a Közösség között. Az együttműködést Soos Géza, Kudar Lajos, Kupa László, Héder János és az MFM hálózatának magyar testvéri közösségi tagjai szervezték meg, ami nem jelentett szervezeti szintű összefonódást, csupán a kapcsolatrendszerek összekapcsolódását. Az MFM a népi mozgalomban, ifjúsági és civil szervezetekben, sőt, a rendszerrel radikálisan szembenálló körökben is jelen lévő, szervezett tagsággal és konspirációs háttérrel rendelkező bázist kapott, a Közösség pedig a politikai élet legmagasabb szintjéig elérő kapcsolatrendszert. E két szervezet németellenesség talaján létrejött

⁴³ Részletesen lásd: Szekér 2017.

együttműködésének eredményeképpen olyan csoportok is egybekapcsolódtak, akiknek a regnáló rendszerhez való viszonyuk, társadalmi helyzetük, politikai felfogásuk és jövőképük erősen különbözött, és akik között a nyílt szintéren elképzelhetetlen lett volna az együttműködés.⁴⁴

Kiugrási Iroda

„Méltóságod, szolgálattételre közvetlenül a Főméltóságú Kormányzó Úr legmagasabb személye mellé lesz beosztva, ügyköre lesz egyelőre a Magyarország területén kívül Európában lévő, továbbá a tengerentúli világrészekben élő és visszatelepülni óhajtó magyarság visszatelepítésének kérdése. Ügykörébe tartozik majd ezen túlmenőleg minden oly kérdéssel való foglalkozás, melyre a Főméltóságú Kormányzó Úr, illetve a magyar királyi miniszterelnök Méltóságodnak megbízatást ad”⁴⁵ – olvasható Kállay Miklós miniszterelnök 1944. január 10-én kelt megbízólevelében, melyben ifjabb Horthy Miklóst nevezi ki a Különleges Iroda vezetésével. Az Iroda megszervezésére és gyakorlati munka irányítására pedig miniszteri tanácsos beosztásban Szent-Iványi Domokost rendelte ki.⁴⁶

Az Iroda (amely „Kiugrási Iroda” néven vált ismerté) hivatalosan a hazatelepülni vágyók ügyeit intézte, valójában azonban a háborúból való kiugrás megszervezésének a fedőszerve volt. Létrejött az MFM szervező munkájának volt az eredménye, és a Kállay-féle kiugrási próbálkozásokkal szemben egy másik alternatívát képviselt. Kállay kiugrási tárgyalásainak előkészítésében az MFM kapcsolatrendszeréhez tartozók közül számosan részt vettek, mint például Váli Ferenc, Joó Tibor, Szent-Iványi Sándor. A Revíziós Liga és más kulturális jellegű kapcsolatok és intézmények, amelyekkel a Tájékoztatási Osztály időszakában is már szoros volt az együttműködés, most is központi szerepet kaptak. Az MFM azonban sem koordinátorként, sem szellemi irányadóként nem folyt bele ebbe a munkába. Szent-Iványi Domokos hibásnak tartotta,

⁴⁴ Szent-Iványi 2016, 67–71; Csicsery-Rónay 2002, 17; Szent-Miklós 1988, 22–35.

⁴⁵ RL, Szent-Iványi Domokos hagyaték, C_80, 3. doboz.

⁴⁶ Részletesen lásd: Székér 2015, 133–163.

hogy a kiugrást a kormányra, azon belül is a külügyminisztériumra építik, hiszen annak tagjai között nagy számban voltak németbarátok, intézkedései a német elhárítás számára könnyen követhetőek voltak, mindemellett úgy gondolta, hogy az egész akció egy kormányváltással könnyen semlegesíthető. Véleménye szerint a kiugrást a cseh, finn, román ellenállási politika mintájára egy különálló szervvel kellett volna előkészíteni.⁴⁷ Szent-Iványi visszaemlékezése szerint a döntő lökést ahhoz, hogy az MFM emberei úgy határoztak, a háborúból való kiugrás szervezésébe koncepcionális szinten is bekapcsolódnak, Edmund Veesenmayer inkognitóban tett budapesti látogatásai adták.⁴⁸ Veesenmayer titkos küldöttként számos országban készített elő puccsot, megszállást, a politikai életbe való beavatkozást.⁴⁹ Magyarországon tett kétszeri látogatásának (1943 áprilisában és novemberében), valamint az 1943-as Hitler–Horthy klesssheimi találkozásának hátterében, ahol a Führer igen éles szemrehányásokat tett a tudomására jutott kiugrási tárgyalásokat illetően, a kormány leváltásának, sőt az ország megszállásának előkészületeit sejtették.⁵⁰ Ezért döntöttek úgy, hogy nem halasztható tovább egy kormánytól független fedőszerv létrehozása.⁵¹

1943 nyarán kezdődött meg a szervezés. „Ifjabb Horthy Miklós személye kulcsszerepet jelentett, s ezt a körülményt az MFM helyesen is mérte le: a kormányzóra – egyetlen életben maradt gyermekén – a fián keresztül lehetett a legnagyobb befolyást gyakorolni”⁵² – indokolta a kormányzó fiának bekapcsolását Szent-Iványi Domokos. A kormányzót bizalmas ismerősei és barátai – Bethlen István, Bárczy István, Herczeg Ferenc, Keresztes Fischer Ferenc és bátyja, Lajos, Perényi Zsigmond, Ambrózy Gyula, Kánya Kálmán – győzték meg arról, hogy a fia vezetésével szervezzen meg egy irodát.⁵³ Az idős Horthynak nem hangsúlyoz-

47 Kállay kiugrásának árnyalt elemzését lásd: Joó 2008, 189.

48 Szent-Iványi Domokos: *Csonka Magyarország külpolitikája* (kézirat), 852. RL, Szent-Iványi Domokos-hagyaték, C_80, 1. doboz.

49 Bokor 1982, 11–22.

50 Az 1943. novemberi látogatásról december 10-i dátummal készült jelentést lásd: Ránki et al. 1968, 742–755.

51 Szent-Iványi 2013, 423.

52 *MFM igaz története*, 163.

53 Szent-Miklós 1988, 35.

ták, hogy az iroda mögött ellenállási munka és a kiugrás megszervezése zajlik majd, sokkal inkább az 1942-es hazatérése óta beosztás nélkül lévő fia felelős szerepkörének előnyeit ecsetelték előtte.⁵⁴

A német megszállás

„Magyarország, amelyet Horthy engedékenysége vagy gyengesége s alkalmazkodása megmentett a totális német lerohanástól, még a legnagyobb jóakarattal sem nevezhető szuverén államnak. A Vár felett változatlanul lobogott a koronás magyar zászló, és Veessenmayer szabályosan bemutatta megbízólevelét, mint „elsősztályú követ és teljhatalmú birodalmi megbízott”, a magyar önállóság és függetlenség azonban megszűnt, a németekkel kollaboráló országból Hitler vazallusa lett”⁵⁵ – fogalmazta meg Kovács Imre Magyarország 1944. március 19-e utáni helyzetét.

A megszállás következtében a Kállay-kormányt leváltották, a nácizmussal szembenálló személyek ellen hajtóvadászat indult, az MFM kapcsolattartórendszeréhez tartozók közül is számos embert letartóztattak, és megkezdődtek a zsidókérdés „végső megoldásának” előkészületei, mindközben pedig a németekkel az aktív szembenállás innentől életveszélyes kockázattal járt. A Magyar Függetlenségi Mozgalom ebben a fokozottabb konspirációs kényszert jelentő helyzetben szakított a ködszerű létformájával, és ekkor építette ki a földalatti működés szabályaihoz igazított szervezeti kereteit, különböző feladatokra szakosodott csoportokba tagolódva. A Magyar Közösség, ezzel éppen ellentétesen, fel függesztette a „békeidőhöz” igazított szervezeti működését, „álomba merült”, és az ellenállást vállaló tagjainak többsége betagozódott az MFM struktúrájába.⁵⁶

A német megszállással szemben a magyar reguláris hadsereg fegyveres ellenállásának kérdése kardinális pont volt, amit sem a Kállay-

⁵⁴ Szilágyi–Sáringner 2002, 115–116.

⁵⁵ Kovács 1963, 238–266, 245.

⁵⁶ Részletesen lásd: ÁBTL 3.1.9. V-2000/43. Soos Géza: Magyarázat az ellenállási mozgalom történetének bevezetéséhez. A magyar ellenállási mozgalmak történetének vázlata. Bari, 1945 tavasza. *MFM őszinte története*; Szent-Miklós 1988, 31–33; Török 2004, 88; Csicsery-Rónay 2002, 237–253.

kormány, sem a kormányzó nem vállalt.⁵⁷ Az MFM akceptálva ezt a döntést két irányban határozta meg a feladatát: a háborúból való kiugrás előkészítése és az emberek mentése, az előbbinek Szent-Iványi Domokos, az utóbbinak Soos Géza volt a koordinátora.⁵⁸ A német megszállás mikéntje igazolta a Kiugrási Iroda alapkoncepcióját, az MFM számára ugyanis rendelkezésre állt egy közvetlenül a kormányzó felügyelete alatt álló fedőszerv, ami az ellenállási munka fontos bázisát adta. Miután fegyverszünetet csak regnáló hatalom kezdeményezhet, a kiugrás megszervezéséhez a politikai elitben mozgó és kormányzóhoz közvetlen kapcsolattal rendelkező MFM jó mozgástérrel rendelkezett, ugyanakkor – elsősorban közösségi kapcsolatokon keresztül – elérte „az ellenzéki” ellenálló csoportokat, a Magyar Fronttal, sőt, fegyveres ellenálló csoportokkal is kapcsolatba tudott lépni. Ezzel párhuzamosan több vonalon is, mint például Soos Gézán, Szent-Iványi Sándoron, Kudar Lajoson, Csomóss Miklóson⁵⁹ keresztül volt összeköttetésük a nyugati titkosszolgálati szervek felé, és kapcsolatban álltak a Bakách-Besseney György és Barcza György vezette, a Sztójay-kormány megbízását elutasító diplomatákból alakult Disszidens Diplomata Bizottságával, akik a nyugati szövetségesekhez jelentettek kapcsolatot.⁶⁰ A megszállás után az is egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a fegyverszüneti feltételeket a Szovjetuniótól kell kérni, ahogy azt a Bakách-Besseney Györgytől származó 1944. szeptember 22-i üzenet is megerősítette: „Pincés T⁶¹ az MFM-nek üzeni: Azonnal fegyverszünet kérendő Oroszországtól, Angliától, Amerikától együttesen. Kalapost⁶² nem kell kímélni. Semmi tak-

57 A német megszállás pillanatában a katonai ellenállás lehetőségeiről lásd: Dálnoki 1970, 160–161.

58 A MFM embermentési munkájára a tanulmány nem tér ki részletesen, erről lásd: Baron 2022; Székér 2019, 32–57.

59 Csomóss Miklós Gellért Andoron (a Revíziós Liga berlini, majd stockholmi képviselője, az amerikai titkosszolgálat, az OSS beszervezett embere) keresztül 1942-től állt kapcsolatban nyugati hírszerzőszervekkel, saját hálózatot épített ki Magyarországon. Tagja volt a Magyar Községnek, és fontos szerepe volt a Magyar Hazafiak Szabadság Szövetsége nevű ellenállási szervezet alakításában. Lásd: Székér 2021, 205–229.

60 1944. augusztus 28-án a kormányzó táviratilag hatalmazta fel a Bernben tartózkodó Bakách-Besseneyt, hogy folytasson tárgyalásokat a szövetségesekkel a fegyverszünet kérdéséről: Hennyey 1992, 101–105; Csima 1965, 731.

61 Bakách-Besseney György fedőneve.

62 Horthy Miklós fedőneve.

tikázás. Azonnali cselekvés. Minden kockázat vállalandó, mert csak a nyílt kiállás segít még. Erdélyi kérdést ne élezzék ki.”⁶³

Az MFM stratégiai terve szerint tehát fegyverszüneti delegátust kell küldeni a Szovjetunióba, de ezzel egyidejűleg az angolszász hatalmakhoz kijuttatott küldöttségek is tájékoztatást adtak volna a fegyverszüneti tárgyalásokról.⁶⁴ A politikai háttország biztosításához nélkülözhetetlennek látták a Sztójay-kormány megbuktatását és egy MFM-el együttműködőbb kabinet kinevezését. Lázár Károly altábornagy, a kormányzói testőrség parancsnoka kapta feladatul, hogy elsősorban Budapestre koncentráltan lépjen kapcsolatba fegyveres csoportokkal, készítse elő kiképzésüket és felfegyverzésüket, hogy a kiugrás pillanatában biztosítsák a rendet és a védelmet a nyilas csoportokkal szemben.⁶⁵ A hadsereg parancsnokait pedig megbízható emberekre kell kicserélni a katonai átállás sikeréhez. Mindemellett a kiugrás előkészítésének alapelemét jelentette, hogy a kormányzó, aki a fegyverszünetet ratifikálja és a legitimitás forrása, biztonságban legyen. A tervek szerint Kolozsvárra menekítették volna, a 2. magyar hadsereg főhadiszállására, a parancsnok dálnoki Veress Lajos vezérezredes védelme alá. Ezen elképzelés szerint a fegyverszünet aláírása után a Magyar Rádió felvetelről sugározta volna a kormányzói proklamációt, amelyben bejelenti a három szövetséges nagyhatalommal kötött fegyverszünet tényét, a német csapatokat pedig felszólítja Magyarország elhagyására. Ezután a kormányzó mint legfőbb hadúr átvenné mindkét hadsereg felett a parancsnokságot, és megindul Budapest felé.⁶⁶ E tanulmány keretei nem teszik lehetővé, hogy az MFM kiugrási tervének gyakorlati kivitelezését és embermentő tevékenységét részleteiben ismertessük. Összességében azonban elmondható, hogy az események menetét érdemben megváltoztató eredményt nem sikerült elérni, ez azonban nem azt jelenti, hogy az MFM mindenestül kudarcot vallott volna az ellenállás során.

A megszállás után a deportálásokat lehetővé tevő kormányzati döntések megszülettek, a több mint négyszázezer ember haláltáborokba

63 RL, Szent-Iványi Domokos-hagyaték, C_80, 3. doboz.

64 Szent-Iványi 2013, 521.

65 Lásd: Lázár Károly testőrtábornagy visszaemlékezései. Bene–Szabó 2007, 65–79; ÁBTL 4.1. A-2126/38. Lázár Károly testőrtábornagy vallomása. Szekér 2023, 198–202; Bartha 2021, 86–88.

66 Szent-Iványi 2013, 494; Szent-Iványi 2016, 123–132.

szállítása megtörtént. Az embermentés elsősorban az egyéni emberi életek megvédésére szorítkozott, és ebbe a munkába az MFM is bekapcsolódott, részt vett a bűjtatások szervezésében (Soos Géza visszaemlékezése harmincezerre teszi a Budapesten és környékén elrejtett üldözöttek számát), hamis papírok beszerzésében. Ugyanakkor igyekezett egy kollektívebb és törvényesített védelmet is megszervezni magas szintű kapcsolatainak kihasználásával. Tevékenysége sokban épített a törvényi kiskapuk kijátszására, politikai nyomásgyakorlásra, kormányzati döntések befolyásolására. A kormányzói mentesítő levelek intézménye, amiben segítséget jelentett, hogy Mester Miklóst – az ellenállás és az üldözött zsidók segítésére – sikerült államtitkárként beépíteni a Sztójay-kormányba, ugyancsak sokak életét mentette meg.⁶⁷ Az auschwitzi jegyzőkönyvek megszerzésével és Horthy Miklós befolyásolásával az MFM-nek abban is volt szerepe, hogy bár meglehetősen későn, a vidéki zsidóság bevagonírozása után, de a kormányzó a deportálásokat leállította. A Koszorús-akció, melynek során a budapesti zsidóság puccsszerű deportálását sikerült megakadályozni, szintén az MFM kapcsolatrendszerén keresztül szerveződött.

„[É]rthetetlen még ma is előttem, miképpen volt lehetséges, hogy az a Horthy, aki a Kun-diktatúra könyörtelen leverője volt [...], olyan mélyre süllyedjen, hogy a bolsevistákhoz forduljon békéért! Minden mást megértettem volna, de ezt nem. Még azzal is számoltam, hogyha az angolszászok hadosztályokat dobnának le a Dunántúlon, a honvédség leteszi a fegyvert. Igen, még azt is megértettem volna, hiszen Horthy angolmániája köztudomású volt. De hogy a szovjetekkel? [...] Horthyt a várbeli klikk vezette félre. A szürke eminenciás, Bethlen és társai”⁶⁸ – fogalmazott 1968-ban Veessenmayer. 1944. október 11-én Faragho Gábor, Szent-Iványi Domokos, Teleki Géza Moszkvában aláírták az előzetes fegyverszüneti megállapodást. Komoly konspirációs munka és életveszélyekkel teli út vezetett idáig. De hiába ez az eredmény, a kiugrás nem sikerült, a nyilas puccs következtében Magyarország maradt a háborúban a németek oldalán.

Az MFM stratégiai tervéből számos pont teljesült ugyan, de legtöbb esetben korlátokkal és az eredményt veszélyeztető kompromisszumok-

⁶⁷ Részletesen lásd: Mester 2012.

⁶⁸ Gosztonyi 1989, 89–90.

kal. Sztójay bukása után a Lakatos Géza vezette kormány kinevezése megtörtént, de már meglehetősen későn, az augusztus 23-i román kiugrás után, és olyan összetételben, hogy a német befolyás továbbra is érvényesült. Ezt követően sikerült két küldöttséget a Szovjetunióba (Faraghoék előtt Faust Imre vezette előkészítő delegáció tárgyalt Moszkvában), egyet a nyugati zónába kijuttatni. Náday István vezérezredes és Charles Telfer Howie brit menekült hadifogoly, dél-afrikai légvédelmi tüzérezredes, 1944 szeptemberében az MFM által szervezett és meglehetősen kockázatos úton Olaszország angolszász övezetébe repült. „Az út mint pilótateljesítmény – bravúr [...] diplomáciai szempontból: kudarc”⁶⁹ – fogalmazott Macskásy Pál tanulmányában arra utalva, hogy Nádayékat nem tekintették legitim küldöttségnek.

Lázár Károly több fegyveres csoporttal felvette a kapcsolatot, köztük Szent-Györgyi Albert ellenállási szervezetével (SZESZ) és a frakciós kommunistákkal szoros kapcsolatban álló Magyar Hazafiak Szabadságszövetségével, de a felfegyverzésük nem történt meg, a nyilas puccs során nem tudtak érdemben beavatkozni az eseményekbe, és a tagok többsége a nyilasok fogságába került.⁷⁰ Sikerült ugyan a hadsereg vezetésében több fontos pozíciót az MFM-el kapcsolatban álló személyeknek betöltenie. Belső, bizalmi ember volt a 2. magyar hadsereg élére kinevezett Veress Lajos vezérezredes, Horváth Ferenc vezérőrnagy, a Székely Hadőrség parancsnoka, a légierő parancsnoka András Sándor ezredes, és az 1. magyar hadsereg parancsnokára Miklós Béla vezérezredesre vagy a Honvéd Vezérkar Főnökére, Vörös Jánosra is a kiugrást támogató emberként tekintettek. A tisztikarban azonban továbbra is többségben voltak a németbarátok, Horthy átállást meghirdető proklamációját a hadsereg nem követte, amiben a nyilas puccs utáni bizonytalanság, a tiszttek nem megfelelő tájkoztatása és a sokszor ellentmondásos parancsok is szerepet játszottak. A németeknek küldendő hadüzenet és velük szemben a fegyveres harc vállalása Horthy Miklós számára is egy olyan pont volt, amit nehezen tudott elfogadni, és mint katona árulásnak tekintett.⁷¹ Ő egy finn típusú kiugrásban gondolko-

⁶⁹ Macskásy 1994, 98.

⁷⁰ M. Kiss 1983, 113–128.

⁷¹ Horthy Miklós számára ez olyannyira becsületbeli kérdés volt, hogy még 1954-ben is szükségét érezte, hogy Konrad Adenauernek, a Német Szövetségi Köztársaság kancellárjának küldött levélben adjon magyarázatot. A levelet közli: Hennyey 1992, 285.

dott, ami azt jelentette volna, hogy hadüzenet nélkül a németeknek szabad elvonulást biztosítunk.⁷² Végül belátta, hogy ez az adott geopolitikai viszonyok között nem reális, és jóváhagyását adta arra az előzetes fegyverszünetre, melynek feltételei között szerepelt a németeknek küldött hadüzenet. Az MFM tervének azon részéhez azonban nem járult hozzá, hogy családjával együtt elhagyja Budapestet és a 2. hadsereg védelme alatt várja meg a proklamáció kihirdetését. Ez a döntése, melynek következménye volt fia elrablása és zsarolhatóvá válása, sokban hozzájárult a kiugrás kudarcához.

Az 1944. október 15-én bekövetkező nyilas puccs végleg pontot tett minden további kiugrási próbálkozásra. A Kiugrási Iroda ifjabb Horthy Miklós elhurcolásával megszűnt, a Magyar Függetlenségi Mozgalom a nyilasok hatalomra kerülésével befolyásos kapcsolatrendszerének jelentős részét elvesztette. A tagok közül többen bekapcsolódtak a fegyveres ellenállásba, Mikó Zoltán vezérkari százados, az MFM karhatalmi csoportjának egyik vezetője, az ellenállás fedőszerveként működő KIS-KA-alakulatokat (Kisegítő Karhatalmi Alakulat) szervezett. Szent-Iványi Domokos Moszkvába távozása után a mozgalom irányítását Soos Géza vette át, vezetésével egy 1945. december 9-én Pápáról induló küldöttség Foggia közelében lévő amerikai katonai támaszponton landolt, hogy a szövetségesekkel és rajtuk keresztül a Faragho-küldöttséggel a kapcsolatot felvegyék, a magyar ellenállásról a szövetséges hatalmakat tájékoztassák. A moszkvai fegyverszüneti küldöttség – kiegészülve a Magyar Front képviselőjeként érkezett Simonffy-Tóth Ernővel, valamint a szovjetekhez átállt Vörös Jánossal és Miklós Bélával – átalakult Moszkvai Magyar Bizottsággá, amely már a háborút a vesztes oldalon befejező ország Ideiglenes Kormányának megszervezésén dolgozott.

„Tudták, hogy Hitler lerohanja Magyarországot, ha ellene fordulnak, de azzal is tisztában voltak, hogy a másik oldalon (az oroszoknál) mi vár rájuk személy szerint, és a magyarságra általában”⁷³ – fogalmazott a már idézett írásában Kovács Imre a háborúból kiugrani szándékozó Horthy-korszak politikusaira vonatkozóan. 1947-re e fenti Bizottság minden tagja valamilyen formában megjárta a politikai rendőrség bör-

⁷² Macartney 1953, 236–238.

⁷³ Kovács 1969, 369–373.

tőneit. Öt-hat évvel a háború után az MFM egész kapcsolatrendszere és – a kommunista párthoz szervesen kapcsolódó személyeket kivéve – a nácizmussal szembenálló mozgalom szinte minden tagja vagy emigrált, vagy kitelepítésben, börtönben, internálótáborban, szerencsés esetben a közélettől visszavonultan várta a hidegháború végét.

Források

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2. 1. XIV/5-1. Dr. Benedek Endre r. őrnagy, dr. Horváth István r. alezredes, Ács Ferenc r. ezredes jelentése a Magyar Közösség-i ügy értékeléséről, 1970. január 15.
 3.1.9. V-2000/43. Soos Géza: Magyarázat az ellenállási mozgalom történetének bevezetéséhez. A magyar ellenállási mozgalmak történetének vázlatja. Bari, 1945. tavasza.
 4.1. A-2126/38. Lázár Károly testőrtábornagy vallomása.

Ráday Levéltár (RL)

- C_80. 2. d. Szentiványi Domokos: A magyar függetlenségi mozgalom igaz története 1939–1945.
 C_80. 1. d. Szent-Iványi Domokos: A trianoni Magyarország külpolitikája. 1919. június – 1944. március 19.
 C_230 17. d. A Magyar Függetlenségi Mozgalom őszinte története.

Irodalom

Antall, József id. 1997: *Menekültek menedéke*. Budapest, Mundus Kiadó.

Baron, Frank 2022: *Az Auschwitz-jegyzőkönyv és Budapest, 1944*. Budapest, Raoul Wallenberg Egyesület.

Bartha, Ákos 2021: *Véres város. Fegyveres ellenállás Budapesten, 1944–1945*. Budapest, Jaffa Kiadó.

Bene, János – Szabó, Péter (szerk.) 2007: *Lázár Károly testőrtábornagy visszaemlékezései*. Nyíregyháza, Magyar Huszár Alapítvány.

Beretzky, Ágnes 2005: *Scotus Viator és Macartney Elemér. Magyarország-kép változó előjellel, 1905–1945*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

Bokor, Péter 1982: *Végjáték a Duna mentén*. Budapest, RTV-Minerva–Kossuth.

Borbándi, Gyula 1966: A Teleki–Pelényi terv nyugati magyar ellenkormány létesítésére. *Új Látóhatár*, 2, 155–170.

Borbándi, Gyula 1984: Olvasónapló. *Új Látóhatár*, 2, 235–237.

Csicsery-Rónay, István 2002: A Magyar Függetlenségi Mozgalom. In Török, Bálint (szerk.) *A demokrácia fellegvárának építői*. Budapest, Századvég, 14–25.

- Csima, János 1965: A horthysta diplomácia előzetes fegyverszüneti tárgyalásai Bernben, 1944 augusztusának végén és szeptember havában. *Hadtörténelmi Közlemények*, 4, 730–735.
- Dálnoki Veress, Lajos 1970: Miért nem sikerült a „kiugrás”? *Új Látóhatár*, 2, 157–268.
- Godó, Ágnes 1976: *Magyar–lengyel kapcsolatok a második világháborúban*. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- Gosztonyi, Péter 1989: *Légiveszély, Budapest!* Budapest, Népszava.
- Hennyey, Gusztáv 1992: *Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között*. Budapest, Európa Kiadó.
- Illyés, Gyula 2009: Lehet még nemzedék. In Tóth, Erzsébet – Agócs, Sándor (szerk.) *Fiatalkor találkozója – Lakitelek, 1979–2009*. Lakitelek, Antológia Kiadó, 117–123.
- Jóó, András 2008: *Kállay Miklós külpolitikája*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Kapronczay, Károly 1994: *Lengyel katonák magyar földön*. Budapest, Zrínyi Kiadó.
- Kapronczay, Károly 2009: *Lengyel menekültek Magyarországon 1939–1945*. Budapest, Mundus Kiadó.
- Kosáry, Domokos G. 1941: *A History of Hungary*. Cleveland – New York, The Benjamin Franklin Bibliophile Society.
- Kovács, Anikó 2012: K. Kovács Péter emlékére. *Magyar Szemle*, 5–6, 98–115.
- Kovács, Endre 1971: *Magyar–lengyel kapcsolatok a két világháború között*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Kovács, Gellért 2014: *Alkonyat Budapest felett – Az embermentés és ellenállás története 1944–45-ben*. Budapest, Libri.
- Kovács, Imre 1963: Kiugrási kísérletek a második világháborúban – Kelet felé. *Új Látóhatár*, 3, 238–266.
- Kovács, Imre 1969: A megszállás anatómiája. *Új Látóhatár*, 4, 369–373.
- Lagzi, István 2009: *„A magyar–román zöld határon átkísértünk sok lengyelt.”* Budapest, Sigillum.
- Lukacs, John 1995: *Az európai világháború, 1939–1941*. Budapest, Európa Kiadó.
- M. Kiss, Sándor 1983: A politizálástól az ellenállásig. A Szent-Györgyi Albert vezette politikai mozgalom és ellenállási csoport történetéről. *Mozgó Világ*, 11, 113–128.
- Macartney, Carlile Aylmer 1953: Magyarország és a „finn megoldás”. *Látóhatár*, 4, 236–238.
- Macartney, Carlile Aylmer 1993: *Teleki Pál miniszterelnöksége 1938–1941*. Budapest, Occidental Press.
- Macsikásy, Pál 1994: Fejezetek a második világháború alatti Magyarországra menekült szövetséges katonák életéből. In M. Kiss, Sándor (szerk.) *Magyarország 1944 – Fejezetek az ellenállás történetéből*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 77–93.
- Mester, Miklós 2012: *Két tragikus kor árnyékában*. Budapest, Tarsoly Kiadó.
- Mitrovits, Miklós 2021: A magyar–lengyel kapcsolatok és a lengyel menekültek Magyarországon (1939–1944). In Mitrovits, Miklós – Gyurcsik, Iván (szerk.) *„Allunk a határon kezünket nyújtjuk...”*. Budapest–Varsó, Országház Könyvkiadó – Wydawnictwo Sejmowe, 18–49.
- Molnár, Sándor 2001: Teleki Pál titkos tevékenysége a Sándor-palotában. In Vigh, Károly (szerk.) *Ismeretlen fejezetek Teleki Pál életéből*. Budapest, Századvég, 31–92.
- Sáringi, János – Szilágyi, Ágnes Judit 2002: *Ifj. Horthy Miklós, a Kormányzó kisebbik fia*. Budapest, Holnap Kiadó.
- Szekér, Nóra 2015: A Kiugrási Iroda és tevékenysége. In Markó, György – Schmidt, Mária (szerk.) *A Magyarok vére. Írófejedelmek, diktatúrák, ellenállók*. Budapest, XX. Század Intézet, 133–163.

- Szekér, Nóra 2017: *Titkos társaság – A Magyar Testvéri Közösség története*. Budapest, Jaffa Kiadó.
- Szekér, Nóra 2019: A Magyar Függetlenségi Mozgalom embermentő tevékenysége. In *Embermentés a vészkorszakban Magyarországon*. Pomáz, Kráter, 32–57.
- Szekér, Nóra 2021: A Szovjetunióba hurcolt Csomóss Miklós és társai története. In Bognár, Zalán – Muskovics, Andrea Anna (szerk.) *Gupvi, Gulág. Magyarok a szovjet lágerbirodalomban*. Budapest, Gulág- és Gupvikutatók Nemzetközi Társasága, 205–229.
- Szekér, Nóra 2023: *Fedőneve: Marslakó. Világhírű magyar tudósok állambiztonsági megfigyelése*. Budapest, Jaffa Kiadó.
- Szent-Iványi, Domokos 2013: *The Hungarian Independence Movement, 1939–1946*. Budapest, Hungarian Review Books.
- Szent-Iványi, Domokos 2016: *Visszatekintés, 1941–1972*. Budapest, Magyar Szemle Könyvek.
- Szent-Miklós, István 1988: *With the Hungarian Independence Movement, 1943–1947*. New York – Westport, Connecticut–London, Praeger.
- Török, Bálint 2004: *Farkas esz meg, medve esz meg*. Basel–Budapest, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem.